

ILUSTRIRANI
SLOVENEČ
TEDENSKA · PRILOGA · SLOVENCA ·

Leto VI

15. junija 1930

Štev. 24

(Foto: Gvido Dolenc, Kandija.)

Naša slovenska mesta: Novo mesto, dolenska metropola

Naša dolenj-

V osrčju naše širne Dolenjske, v idilično lepi dolini, obdani vzhodno od visokih bajnih Gorjancev, južno od gozdnatega Kočevskega Roga in severno od smehlajoče se Trške gore, leži metropola Dolenjske, Novo mesto, između Ljubljane, Zagreba in Karlova najvažnejše mesto, a v Dravski banovini za Ljubljano, Mariborom in Celjem najpomembnejše.

Novo mesto ima lepo, romantično lego na široki, visoki, kraški, skalnati plošči, okrog katere se v velikem loku ovija temnozeleno mirna reka Krka; leži torej na polotoku, kar je karakteristično za vsa ostala dolenjska mesta, razen Krškega in Višnje gore. Bregovi tega polotoka so posebno na južni strani do 15 metrov visoki, kar je tvorilo v zgodovini naravno obrambo, zlasti proti turškim napadom. — Mesto ima 200 m nadmorske višine, letnih padavin

Novo mesto:
Glavni trg.

Na desni:
Dr. Karel Čerin,
sedanji novomeški
prošt.

Spodaj:
Novo mesto
od zapada z želez-
niškim mostom in
žensko bolnišnico

Na levi:

Novo mesto:
Sedanji novomeški
rotovž (mestna hiša).

Spodaj:

Vladni svetnik Kakl,
novomeški okrajni
načelnik.

Novo mesto: Panorama proti jugozapadu.

ška metropola

1120 mm, kar je skoraj najmanj na vsem slovenskem ozemlju. Srednja zimska temperatura znaša 0-7° C, poletna 19-1° C, srednja letna 9-4° C, kar jasno dokazuje, da je malo bolj toplih krajev v Sloveniji. Mesto šteje danes nad 5200 prebivalcev in je sedež številnih uradov, kakor na pr. okrajnega in okrožnega sodišča, okrajnega glavarstva, davčnega oblastva, kolegijatnega kapitelja z infuliranim proštom (edini te vrste v Sloveniji) itd. V mestu se nahajata dve veliki, lepo, moderno urejeni bolnišnici, in sicer ženska na Loki in moška v Kandiji.

V Novem mestu je živela cela vrsta naših slavnih mož, kakor na pr. pesniki Župančič, Kette, Pugelj; glasbenika Foerster in Sattner in tako dalje.

Zgodovina. Zgodovinsko sigurnih poročil o (Nadaljevanje na str. 188—189.)

Na desni:
Stari
novomeški rotovž.

Spodaj:
Dr. Polenšek,
predsednik novomeškega
okrožnega sodišča.

Novo mesto:
Trg sv. Katarine
z okrajnim
sodiščem (X).

Na levi:
Dr. Josip Režek,
odvetnik in župan
novomeški.

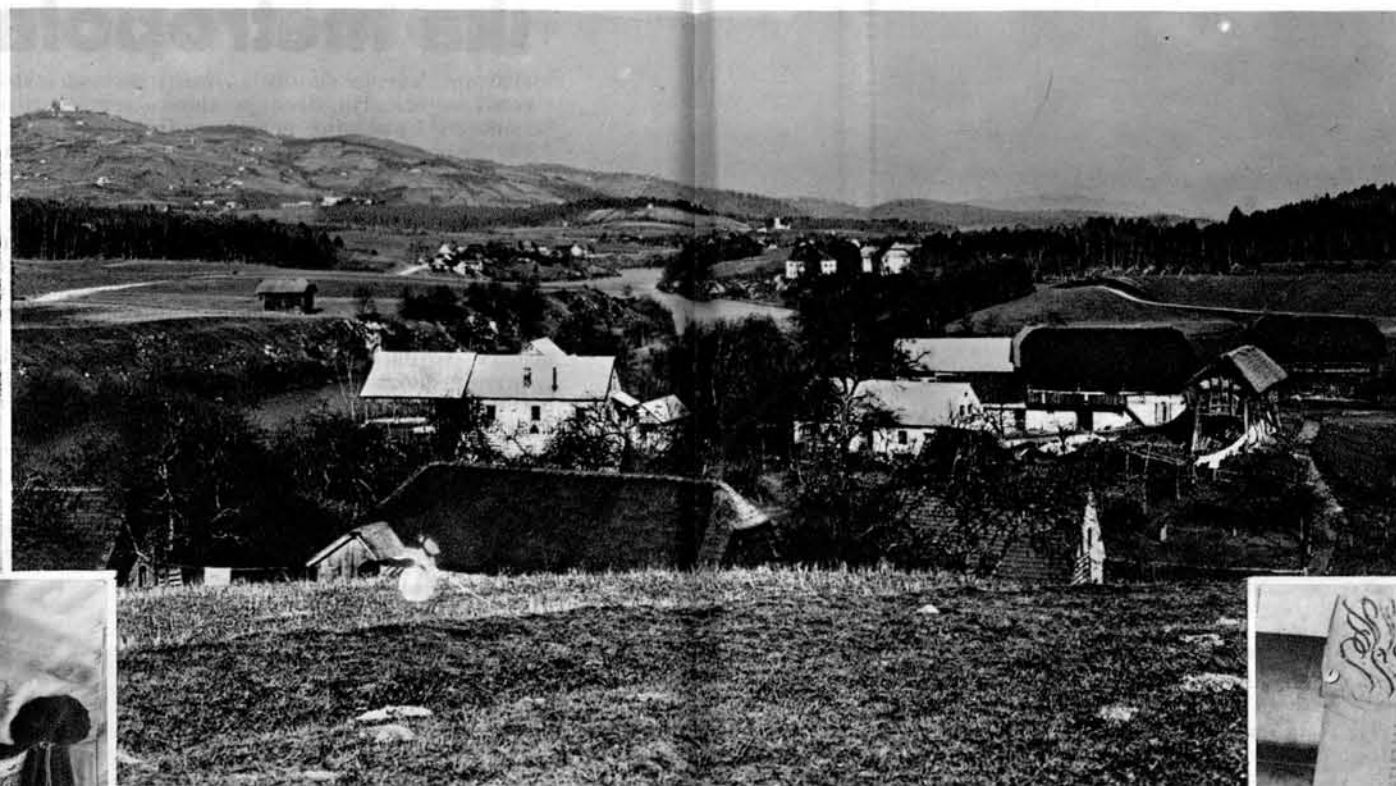
Spodaj:
Pogled na
Kolodvorsko cesto
z novomeškim
kolodvorom
v ozadju.

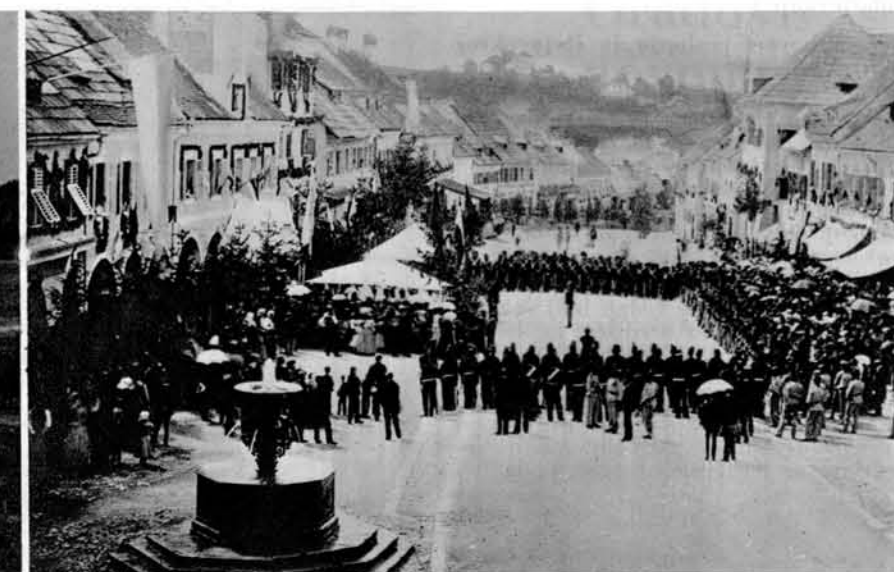
Pogled na Novo mesto. Na levi okrožno sodišče (X).

Novo mesto v XVII. stoletju.

Novomeška okolica: Pogled iz Ragovega loga proti Trški gori.

Blagoslovitev zastave novomeške garde na Glavnem trgu dne 26. junija 1875.

Stara novomeška gimnazija in fasada frančiškanske cerkve.

Novomeški mestni grb.

Spodaj: I. Maselj, ravnatelj novomeške gimnazije.

Pogled na Novo mesto z Marofa (mestnega izprehajališča).

Ing. Podgornik, ravn. grmske kmet. šole. Na desni: Semanji dan.

Naša slovenska mesta: Novo mesto

(Nadaljevanje.)

kraju, kjer stoji danes Novo mesto, nimamo pred XI. stoletjem. V naslednjih stoletjih so se nahajale na tem mestu pristave stiškega samostana, katerih središče je bil Gradec (sedanji Kapitelj), najstarejši kraj sedanjega Novega mesta. Stari Gradec je bil središče tega posestva, ki se je raztezalo tudi v okolico, zlasti na Trško goro; stari Gradec je bil tudi najbrž bivališče in žitnica stiškega oskrbnika. Gotovo je, da je stal že leta 1081. Čez 250 let se je nahajalo ravno tu obzidano mesto Marktatt.

Prava zgodovina Novega mesta se začne leta 1365., ko mu je podelil avstrijski vojvoda Rudolf IV. mestne pravice (odtod ime Rudolfswert — slovensko pa: Novo mesto).

Že narava sama je utrdila mesto tako, kot malokatero. V časih, ko niso poznali smodnika, mesto ni bilo težko braniti, posebno še, ker je bilo obdano z visokimi in močnim obzidjem in okoli in okoli z visokimi stolpi. Prvič so se prikazali Turki v okolici Novega mesta leta 1408. in so ga nato še večkrat oblegali, a zavzeti pa ga nikdar niso mogli, kar je pač meščanom lahko v zgodovinski ponos. Mesto je bilo prvi večji kraj na turški meji, zbirališče mejne obrambe in skladišče za vse vojne priprave proti Turkom. Bilo je v mestu vse polno vojaštva in trgovcev. Ta doba je zlata doba za Novo mesto. Trgovina je bila silno živahno razvita, blagostanje veliko. Spomin na ta lepi čas je veliki trg, kakršnega nima drugo podeželsko slovensko mesto, in arkade, s katerimi je bil obrobjen. Danes so arkade žalibog ohranjene le še pri Bergmanovi hiši in na rotovžu. Ta doba je trajala, dokler niso v letih 1570 do 1580 zgradili onstran Gorjancev Karlovca, kamor so se preselili vojaki in mnogoštevilni uradi. Od tega časa dalje je mesto pričelo propadati, številni požari so ga skoraj popolnoma uničili, pričelo je razpadati mestno zidovje in leta 1786 so na javni dražbi prodali stolpe mestnega obzidja.

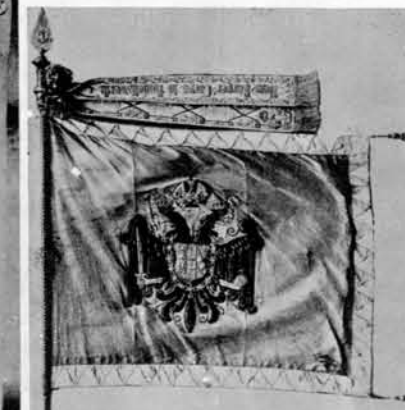
Kapitelj je ustanovil cesar Friderik III. leta 1493. Na mestu, kjer je danes kapiteljska cerkev, se je nahajala majhna cerkev sv. Nikolaja. Bila je podružnica mirnopoške fare. Današnja cerkev je nastala v dveh dobah. Starejši gotski del je bil sezidan v začetku XVI. stoletja. Radi slabih časov so potem prizidali na gotski del do stolpa in tako tvori stari in novi del cerkve kot 70°. Stolp je bil kasneje povišan in je danes kras in simbol Novega mesta, viden v daljni okolici. Podoba sv. Nikolaja v glavnem oltarju je naslikal sloveči italijanski slikar Tintoretto. Slike v stranskih oltarjih so delo domačega slikarja Valentina Mencingerja.

Leta 1470 so prišli v Novo mesto frančiškani, katere so Turki pregnali iz Bosne, in nato iz Metlike. Od 1660 do 1786 so bili v Novem mestu tudi kapucini. Njih samostan in cerkev je cesar Jožef II. spremenil koj v vojaško skladišče, nato v davčni in poštni urad, a na njih vrtu se je od 1810 do 1925 nahajalo novomeško pokopališče. — Gimnazija je bila ustanovljena leta 1746. Je torej ena najstarejših na slovanskem jugu. Do leta 1870 so na gimnaziji skoraj brezplačno poučevali frančiškani. Telega leta pa je država prevzela gimnazijo v svojo oskrbo. Zadnji profesor frančiškan je bil mnogozaslužni Ladislav Hrovat. Danes se nahaja gimnazija

(Nadaljevanje na str. 190.)

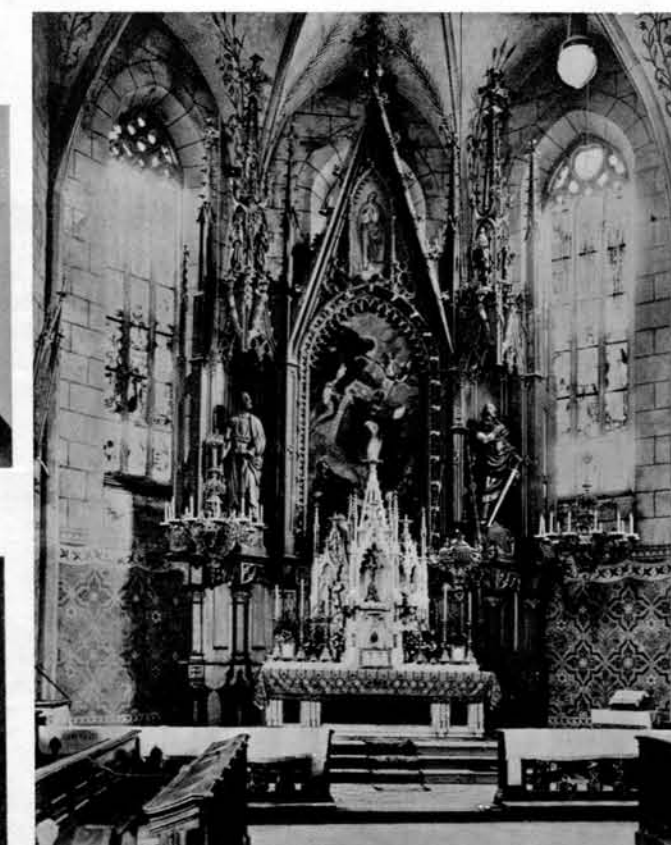
Listina iz XVI. stoletja, s katero je cesar Karel V. podelil Novemu mestu še danes priljubljene sejme.

Zastava novomeške mešč. garde.

Dr. Elbert, bivši dolgoletni novomeški prošt.

Veliki oltar v kapiteljski cerkvi z znamenito Tintorettijevo sliko sv. Nikolaja. Na levi: Pisatelj Jancz Trdina, bard dolenske metropole.

Večino slik za današnjo številko je posnel g. Guido Dolenc, fotograf v Kandiji.

(Nadaljevanje.)

v lepem novem poslopju in šteje okrog 400 dijakov.

Leta 1747. je ustanovila Marija Terezija okrožno glavarstvo (kresijo), dve leti nato pa je Novo mesto zopet dobilo garnizijo. V vojašnici se je nastanilo nad 600 vojakov. Ko so vojaki zapustili Novo mesto, se je v bivšo vojašnico nastanilo civilno prebivalstvo in nato leta 1901. okrožno sodišče, ki se je preuredilo v lepo, moderno poslopje.

Novo mesto pa se vedno bolj razvija kot tujsko-prometno središče in letovišče. Ze pred vojno, veliko bolj pa še po vojni prihaja vsako leto več tujcev na počitnice, ker jim nudi Novo mesto vse pogoje, katere zahteva oddihaželjni človek. Ze divna lega mesta, na polotoku temnozeleno mirne Krke, nad hišami, obdanimi z vrtovi, nasadi in parki, vmes polagoma dvigajoči se hrib Kapitelj s starim viso-

(Nadaljevanje na str. 192.)

Novo mesto s frančiškansko cerkvijo in samostanom (X).

Na levi: Kandija pri Novem mestu. (Pogled s stolpa novomeške kapiteljske cerkve.)

Spodaj: Novo mesto. Motiv z obrežja Krke.

Spodaj: Nova, monumentalna novomeška osnovna šola, ena najlepših v Sloveniji; na desno od nje novo gimn. poslopje.

Spodaj: Novomeška kapiteljska cerkev, zanimiva in lepa gotška zgradba.

Na desni: Ignacij Hladnik, komponist in virtuoz na orglah, dolgoletni pevovodja novomeškega kora.

Spodaj: Vrvenje v novomeškem kopališču na Krki.

Gradovi v novomeški okolici

Spodaj: Grad Luknja (Luegg), nekoč last Erazma Predjamskega, sedaj last novomeškega trgovca Fr. Seidla. Žal, grad že razpada. Pod njim izvira Temenica, ki nosi od tu dalje ime Prečna. Tu je tudi električna centrala za Novo mesto.

Grad Grm pri Novem mestu, zgrajen v XVI. stoletju, nekoč last rodbine Mordax. Sedaj je nastanjena v gradu znana kmetijska šola.

Znameniti grad Soteska, last knezov Turjaških, po poročilu Valvasorja najlepši tedanji grad na Kranjskem. Zgradil ga je koncem XVII. stoletja grof Gallenberg. Danes je v njem uprava ogromnih gozdov temnega kočevskega Roga.

Grad Klevež, last grofa Ulma, ki goji znana vina.

Gradič Kamen (na levi), last nestorja slov. politikov, g. dvor. svet. Šuklje-ta; na desni kandijska moška bolnišnica.

Stari grad s krasno lego na strmi skali, last rodbine Margheri.

Na levi: Romantični grad Otočec ob Krki, last grofa Villavicenzio, biser dolenskih gradov.

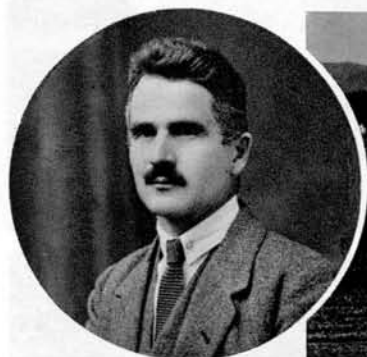
Zgoraj na levi: Dolenjske Toplice, znano in priljubljeno zdravilišče. Zgoraj na desni: Šmarješke toplice pri Novem mestu. Spodaj: Grad Zalog, last rodbine Langer.

»Dolenjska kmetiška soba« g. Rodiča v Stopičah, znana po vsej novomeški okolici zaradi gostoljubnosti svojega gospodarja.

»Krvavi kamen« na Gorjancih. Spodaj: Pogled na Gorjance (na levi Gotna vas).

Barle,

prvi državni pravdnik novomeškega okrožnega sodišča.

(Konec.)

kim gotskim zvonikom, že vse to prikazuje mesto v pestro-slikoviti podobi. Poleti nudi mirna, 2 do 3, na nekaterih krajih 5 do 6 metrov globoka Krka prirodno kopališče in radi svoje mirne gladine najlepše prilike za veslaški sport, ki se na Krki obilno goji. Krka je plovna za čolne samo v okolici Novega mesta do nad 5 km dolžine. Na Loki pod železniškim mostom je zgradilo mesto lepo, veliko kopališče z mnogimi kabinami in solnčnimi kopelmi. Poleg se nahaja nogometno sportno in krasno tenis-igrišče. V bližini je tudi pristanišče za čolne, kateri se dobijo v vsakem času na posodo za mal denar. V mestu je več hotelov in restavracij, kjer se dobe poceni prav mično opremljene letoviške sobe in postreže z dobro hrano in pristno dolenjsko kapljico. Informacije: Olepševalno društvo, Novo mesto. Ugodne železniške zveze in na vse strani speljane avtobusne zveze ter številni avto-taksiji dovolj oskrbujejo promet.

Pa ne samo mesto, ampak tudi okolica Novega mesta je posuta z lepoto, katero je Stvarnik s polno roko razlil v to lepo dolino. — V 10 minutah iz mesta si na krasnem griču »Kapiteljskem marofu«, drevored, koder je včasih peljala stara cesta v Novo mesto. Danes je tu najpriljubljenejša šetališče za meščane s prekrasnim razgledom, ob jasnih dnevih tudi na divne Kamniške planine. — Na Grmu je znamenita kmetijska šola, ki velja za eno najboljših v Sloveniji in je bila l. 1886. prenesena iz Slapa pri Vipavi tu-sem. — V Šmihelu se nahaja samostan šolskih sester Naše Ljube Gospe z osnovno, meščansko in gospodinjsko šolo. Na šmihelskem pokopališču je pokopana Julija Primičeva pl. Scheuhenstuhl, toli opevana od našega pesnika Prešerna. — V eni uri iz mesta dospemo na vrh Trške gore, srce Novega mesta, najpriljubljenejša vinorodna gorica, opevana v narodnih pesmih, z nešteto zidanicami in znamenito cerkvico Matere božje. Nad vhodom v cerkev priča grb stiškega samostana, da je bil ves ta svet nekdanj last stiških menihov.

Nikjer v Sloveniji ni okolica tako bogata na gradovih, kot ravno novomeška. V eni uri smo na idiličnem Ruperčvrhu, v dobri uri dospemo čez Prečno v divjeromantično Luknjo (Luegg), ki danes žalibog razpada; tu se danes nahaja električna centrala za Novo mesto. In zopet Soteska in Stari grad na strmi skali ter visoko ležeči Hmeljnik, v sredi vinogradov košatega Tolstega vrha skriti Rudež, pa sanjavo na otokih ležeča: Otočec in Struga (znana iz dr. Tavčarjeve povesti), dalje Bajnof, Poganci, pa razvaline staroslavne Mehova, Zalog in Graben; ti gradovi, ki hranijo v sebi dobršen kos naše zgodovine in stare umetnine, tvorijo neko posebnost novomeške okolice.

Skratka: Novo mesto nudi samo in z bližnjo ter daljno okolico toliko skrite lepote, ki pa zadnje čase postaja vedno bolj očita in Novo mesto, kjer se je pričel razvijati tujski promet vprav z razmahom, zre veselo v bodočnost, upajoč, da skoro stopi v vrsto naših prvih letovišč.

Al. Rant.